RAHBARNING IRODAVIY SOHASI VA BOSHQARUV FAOLIYATI SAMARADORLIGI O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIK

Qalandarov Umidbek Ravshanbekovich
UrDU tadqiqotchisi

https://doi.org/10.5281/zenodo.20551848

Annotatsiya. Mazkur maqolada rahbarning irodaviy sohasi va boshqaruv faoliyati samaradorligi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik masalasi tahlil qilingan. Rahbar shaxsining irodaviy sifatlari, jumladan, qat’iyatlilik, mustaqillik, mas’uliyatlilik, sabr-toqat va o‘zini boshqara olish qobiliyatlarining boshqaruv jarayonidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, irodaviy sifatlarning boshqaruv qarorlarini qabul qilish, jamoani boshqarish hamda tashkilot maqsadlariga erishishdagi roli ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: rahbar, iroda, irodaviy sifatlar, boshqaruv faoliyati, samaradorlik, qaror qabul qilish, mas’uliyat, liderlik.

Abstract. This article analyzes the relationship between a leader’s volitional sphere and the effectiveness of managerial activity. The importance of a leader’s volitional qualities, including determination, independence, responsibility, patience, and self-control, in the management process is highlighted. In addition, the role of volitional qualities in decision-making, team management, and achieving organizational goals is revealed.

Keywords: leader, will, volitional qualities, managerial activity, effectiveness, decision-making, responsibility, leadership.

Аннотация. В данной статье анализируется взаимосвязь между волевой сферой руководителя и эффективностью управленческой деятельности. Освещается значение волевых качеств личности руководителя, таких как решительность, самостоятельность, ответственность, терпение и способность к самоконтролю, в процессе управления. Кроме того, раскрывается роль волевых качеств в принятии управленческих решений, руководстве коллективом и достижении целей организации.

Ключевые слова: руководитель, воля, волевые качества, управленческая деятельность, эффективность, принятие решений, ответственность, лидерство.

Bugungi kunda yurtboshimiz tomonidan mamlakatimizda osoyishtalik va farovonlikni yanada mustahkamlash, fuqarolarimizning hayotdan mamnun bo‘lishini ta’minlash va buning uchun har bir rahbar o‘z zimmasidagi mas’uliyatni to‘liq his etishi, o‘z faoliyat sohasi natijalari uchun shaxsan javobgar bo‘lishi, bizning asosiy vazifamiz ekanligi, aynan, shundan keyingina jamiyatimizda yangilanish va taraqqiyot bo‘lishi haqida bir necha bor ta’kidlab o‘tgan[1].

Zamonaviy boshqaruv tizimida rahbar shaxsining psixologik xususiyatlari tashkilot faoliyati samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Rahbarning kasbiy bilim va ko‘nikmalari bilan bir qatorda uning irodaviy sifatlari ham boshqaruv muvaffaqiyatini ta’minlashda muhim o‘rin tutadi. Iroda insonning ongli ravishda maqsad qo‘yishi, yuzaga keladigan qiyinchiliklarni yengib o‘tishi va o‘z faoliyatini boshqarish qobiliyatini ifodalaydi.

Psixologik adabiyotlarda iroda shaxsning maqsadga yo‘naltirilgan faoliyatini tashkil etuvchi, turli to‘siqlarni yengishga xizmat qiluvchi psixik jarayon sifatida talqin etiladi. Rahbarlik faoliyati esa doimiy ravishda mas’uliyatli qarorlar qabul qilish, jamoa faoliyatini muvofiqlashtirish va

murakkab vaziyatlarda samarali harakat qilishni talab etadi. Shu sababli rahbarning irodaviy sifatlari boshqaruv samaradorligining muhim psixologik omili hisoblanadi.

Rahbarning irodaviy sohasi tarkibiga qat'iyatlilik, tashabbuskorlik, mustaqillik, mas'uliyatlilik, intizomlilik va o'zini nazorat qila olish kabi sifatlar kiradi. Ushbu sifatlar rahbarning murakkab vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishiga, stressli holatlarda hissiyotlarini boshqara olishiga hamda jamoani umumiy maqsad sari yo'naltirishiga yordam beradi. Irodaviy sifatlar yetarli darajada rivojlangan rahbarlar tashkilot oldida turgan vazifalarni samarali hal etish va xodimlar faoliyatini muvaffaqiyatli boshqarish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Rahbarning boshqaruv faoliyati samaradorligi ko'p jihatdan uning irodaviy barqarorligiga bog'liq. Irodaviy barqarorlik rahbarga tashqi bosimlar, noaniqlik va qiyinchiliklar sharoitida ham maqsadga yo'naltirilgan faoliyatni davom ettirish imkonini beradi. Bunday rahbarlar o'z oldiga qo'yilgan vazifalarni izchil amalga oshiradi, jamoada ijobiy psixologik muhit yaratadi hamda xodimlarning motivatsiyasini oshirishga xizmat qiladi.

Rahbarning irodaviy sohasini tadqiq etishda irodaviy komponentlarni nafaqat kasbiy boshqaruv faoliyatining muhim tarkibiy qismi, balki shaxsning o'z hayotiy maqsad va strategiyalarini ro'yobga chiqarish vositasi sifatida ham baholash mumkin. Shu nuqtai nazardan, iroda va uning boshqaruv tizimidagi namoyon bo'lishiga oid nazariy qarashlarni turli ilmiy tadqiqotchilar ishlari asosida tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Irodaning o'zi bu nima?

Iroda — insonning ongli ravishda maqsad qo'yishi, ushbu maqsadga erishish yo'lida uchraydigan ichki va tashqi qiyinchiliklarni yengib o'tishi hamda o'z xatti-harakatlarini boshqarish qobiliyatini ifodalovchi psixik jarayondir.

Psixologiyada iroda shaxsning faoliyatini ongli ravishda tartibga soluvchi va maqsadga yo'naltiruvchi mexanizm sifatida talqin etiladi. Iroda insonning nafaqat qaror qabul qilishida, balki qabul qilingan qarorni amalga oshirishida ham namoyon bo'ladi.

Bu borada olimlarimiz fikriga to'xtalamiz.

A.R. Luriya va L.S. Vygotskiy iroda haqida fikr bildirishib, shaxsning o'z xatti-harakatlarini egallashi ekanligini, bu holat belgilar — ya'ni xulq-atvorning sun'iy vositalarini ixtiro qilish va qo'llash orqali erishilishi izohlanadi [2],[3]. Aytish mumkinki, rahbar o'z hissiyotlari, rejalari va xatti-harakatlarini **reja, vaqt, ko'rsatkichlar, tahliliy vositalar** orqali boshqarishini hisobga olsak, samarali qaror qabul qilinishida irodaviy kuch yordam beradi. Rahbarlikni **yuqori darajadagi irodaviy faoliyat** deb ham baholash mumkin, chunki, faoliyatda tashqi vositalar orqali ichki intizomga erishiladi. Shuning uchun ham zamonaviy boshqaruv tizimida irodani tashkiliy belgilar vositasi sifatida tahlil qilinadi.

Tarixiy manbalarda qayd etilishicha, miloddan avvalgi XIX–VI asrlarda mavjud bo'lgan dastlabki davlatlarda mamlakat boshqaruvida piyoda askarlar, otliq qo'shinlar va jang aravalaridan tashkil topgan harbiy tuzilmalar asosiy o'rin egallagan [5]. Bundan ko'rinadiki, rahbarlik institutining shakllanishi va taraqqiyoti boshqaruv tizimining rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq bo'lgan.

Boshqaruv tizimi hamda rahbarlikning o'ziga xos jihatlarini, xususan, uning irodaviy tomonlarini o'rganish jarayoni uzoq tarixiy taraqqiyot yo'lini bosib o'tgan. Aristotel irodani "ijtimoiy mohiyatga ega bo'lgan hodisa" sifatida talqin qilib, insonning qaror qabul qilish jarayonini uning jamiyat oldidagi mas'uliyati va vazifalarini anglash darajasi bilan bog'lagan [4]. Shu bois boshqaruv va rahbarlik faoliyatining rivojlanishi insonning psixologik hamda ijtimoiy

xususiyatlarini chuqur o‘rganishni taqozo etadi. Mutafakkir irodani faqat ichki ruhiy kuch sifatida emas, balki ijtimoiy javobgarlik bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan hodisa sifatida izohlashga intilgan. Bu esa rahbarlik faoliyatida qarorlar qabul qilish jarayonini shaxsiy manfaatlar bilan cheklab qo‘ymasdan, balki jamoa va jamiyat manfaatlarini anglash hamda ularga xizmat qilishga yo‘naltirilgan faoliyat sifatida baholash imkonini beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, rahbarning irodaviy sohasi boshqaruv faoliyati samaradorligini belgilovchi muhim psixologik omillardan biridir. Qat’iyatlilik, mustaqillik, mas’uliyatlilik va o‘zini boshqara olish kabi irodaviy sifatlar rahbarning samarali boshqaruv faoliyatini ta’minlaydi. Shu bois rahbar kadrlarni tayyorlash va rivojlantirish jarayonida irodaviy sifatlarni shakllantirish hamda takomillashtirishga alohida e’tibor qaratish zarur.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Mirziyoev Sh.M. “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi
2. O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son farmoni
3. Брихцин, М. Воля и волевые качества личности // Психология личности в социалистическом обществе: Активность и развитие личности.1989
4. Выготский, Л.С. Собрание сочинений в 6т / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 2. – 504
5. Зимняя, И. А. Педагогическая психология: учеб. пособие / И. А.Зимняя. – М.: Просвещение, 2000. – 247 с
6. История государства и права СССР : / под ред. О. И. Чистякова, И. Д. Мартысевича. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та,1985. – Ч. 1. – 280 с